

Strop jizby domu č. p. 33 v Kunějově (okres Jindřichův Hradec)

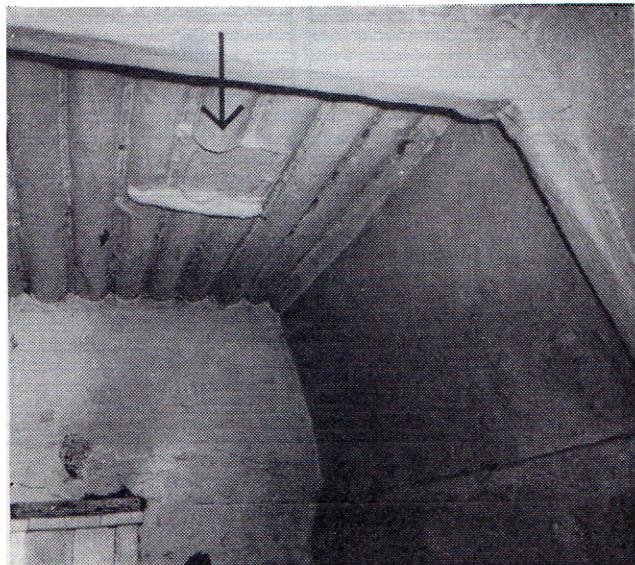
TOMÁŠ EDEL, JIŘÍ ŠKABRADA, ZUZANA SYROVÁ

Důležitá vývojová fáze takzvané polodynamné jizby, kdy se dým z topeniště odvádí krátkým dymníkem pod strop místnosti nebo do prostoru sousedící síně, je z Čech, na rozdíl od východněji položených částí našeho území, zatím doložena jen málo. Nedostatek informací se zatím týká jak hmotných dokladů, tak písemných zpráv. Na rozdíl od některých publikovaných názorů se domníváme, že Butzbach ve své známé zprávě takový dymník neuvádí a rovněž poměrně mladé zmínky o závěsných krbech v některých částech Čech se týkají spíše zařízení osvětlovacích (Frolec - Vařeka 1983, 101 a podle našeho názoru nesprávně na str. 54). Jsme ale přesvědčeni, že v základní linii vývoje vesnického domu na našem území musela tato etapa existovat. Mladší vývojové fáze odvodu kouře, spojené s budováním důkladných zděných komínů a případně černých kuchyní však zlikvidovaly nebo skryly pozůstatky starých, většinou dřevohliněných zařízení tak důkladně, že jejich vérohodné zjištění je dnes velmi vzácné.

Z jižních Čech můžeme podle dosavadních znalostí

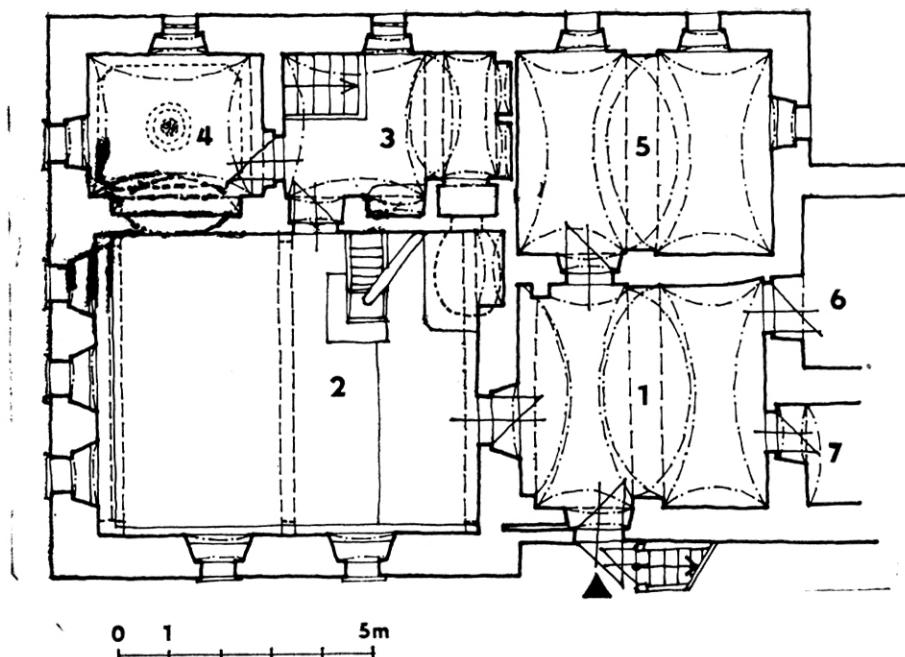
uvést jenom dva alespoň zčásti publikované nálezy. V Zahořanech čp. 26 na okrese Písek (Vodéra - Škabarda 1986, 50) je ve velké roubené a poměrně vysoké obytné místnosti pec, obrácená do světnice a od tu obsluhovaná. Komín je postaven přímo ve světnici a prochází do půdy a nad střechu otvorem v povrchovém stropu. Netypická a archaická situace je ale zřejmě podmíněna netypickou provozní situací sousedící průchozí síně. Nelze však vyloučit, že tu současně stojíme před sice jinak motivovaným, ale ve svém důsledku podobným zhmotněním slepé uličky vývoje otopného zařízení, ke kterému došlo v masovém měřítku v oblasti Beskyd a které dokládá např. řada objektů ve skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm: v bývalých polodynamních jizbách tu stojí zděné komíny, které po administrativním nařízení nahradily předcházející krátké dřevohliněné dymníky přímo na jejich místech a prošly tudiž stropem jizby otvorem po někdejším dymníku. Na „řádné“ otočené otopné zařízení nebylo v průchozí síně v Zahořanech místo, takže zděný komín ve světnici by tu mohl rovněž dokládat

Obr. 1. Vitějovice čp. 15, o. Prachatice. Část stropu obytné místnosti nad topeništěm se zaplněným bývalým otvorem po pravděpodobně po dymníku (označeno šipkou). Stav 1975

Obr. 2. Kunějov čp. 33, o. Jindřichův Hradec. Celkový pohled na usedlost. Vlevo je dům, který má za trojici oken v přízemí obytnou místnost se starým stropem

Obr. 3. Kunějov čp. 33 JH, půdorys obytné části domu. 1 - vstupní síň, 2 - světnice, 3 - kuchyně, 4 - světnická, 5 - spížní komora, 6 - komora, 7 - chodba ke cblévu

předcházející vývojovou etapu polodynamné jizby s použitým otvorem někdejšího dymníku.

Téměř s určitostí se dá existence dymníku předpokládat u druhého jihočeského příkladu, obrovské a vysoké obytné místnosti nedávno zbořené přední části domu usedlosti čp. 15 ve Vítějovicích na okrese Prachatice. V povalovém stropu nad otopným zařízením tu byl dodatečně uzavřený otvor, který autor nepublikovaného průzkumu a dokumentace Jaroslav Vajdiš považoval jistě oprávněně za pozůstatek dymníku. Dům a jeho dokumentaci uvádí ve své velké práci o lidové architektuře Václav Mencl, ale o otvoru ve stropu se nezmiňuje, přestože je i na jedné z publikovaných fotografií dobře patrný (Mencl 1980, 147–150).

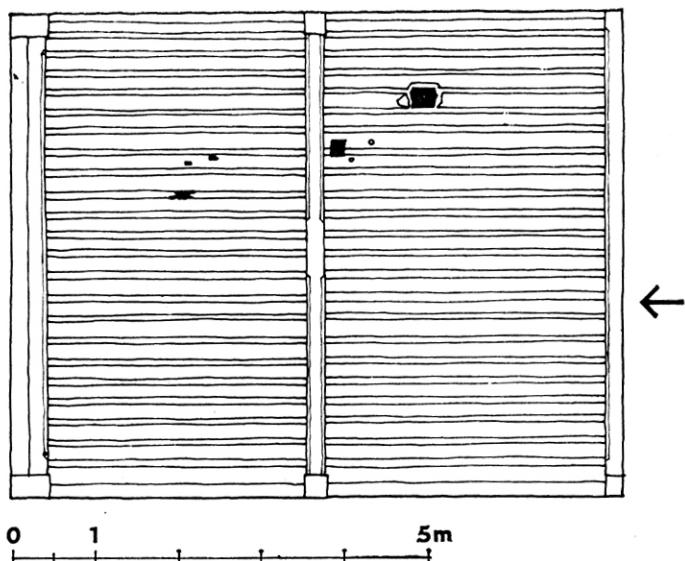
Jakmile upozornil T. Edel na otvory ve stropu obytné místnosti domu usedlosti čp. 33 v Kunějově, bylo zřejmé, že došlo k nálezu dalšího vzácného dokladu málo známé etapy vývoje obytné místnosti vesnického domu v Čechách. Velmi zajímavý se pak ukázal i mladší vývoj domu, který však přesahuje rámec tohoto stručného sdělení. Při popisu a interpretaci nálezu se proto soustředíme na stručné uvedení starších vývojových fází, doložených stropem a jeho úpravami.

Starší původ stropu oproti okolní stavbě naznačuje především nezvyklé konzolové podchycení konců stropních trámů. Zajímavé je i to, že krajní povaly záklalu nedosahují až k podélným stěnám. Zdá se tedy, že při přestavbě domu byly staré obvodové stěny (bezpochyby roubené) obestavěny zděnými stěnami zvenčí a obytná místnost tudíž poněkud zvětšena.

Otopné zařízení ve světnici v tradičním umístění je tvořeno pecí v koutě místnosti, obsluhovanou z kuchyně ve vedlejším traktu, a vedle stojícími kachlový-

mi kamny resp. sporákem. Oba někdejší otvory se dochovaly zhruba nad kamny. Větší z nich má nepravidelný, přibližně čtvercový tvar o straně cca 45 cm. Nepravidelnost a různorodost zpracování obvodu otvoru ukazuje na jeho dodatečné proražení v již existujícím stropu. Zajímavé je i pečlivé zakrytí otvoru zřejmě na míru tesaným deskovým dřevem, připomínajícím provedení dna starých dřevěných nádob.

Menší otvor, zhruba čtvercový o straně cca 20 cm, je blíže středu místnosti, jen 10 cm vedle středního

Obr. 4. Půdorys stropu se situací obou otvorů

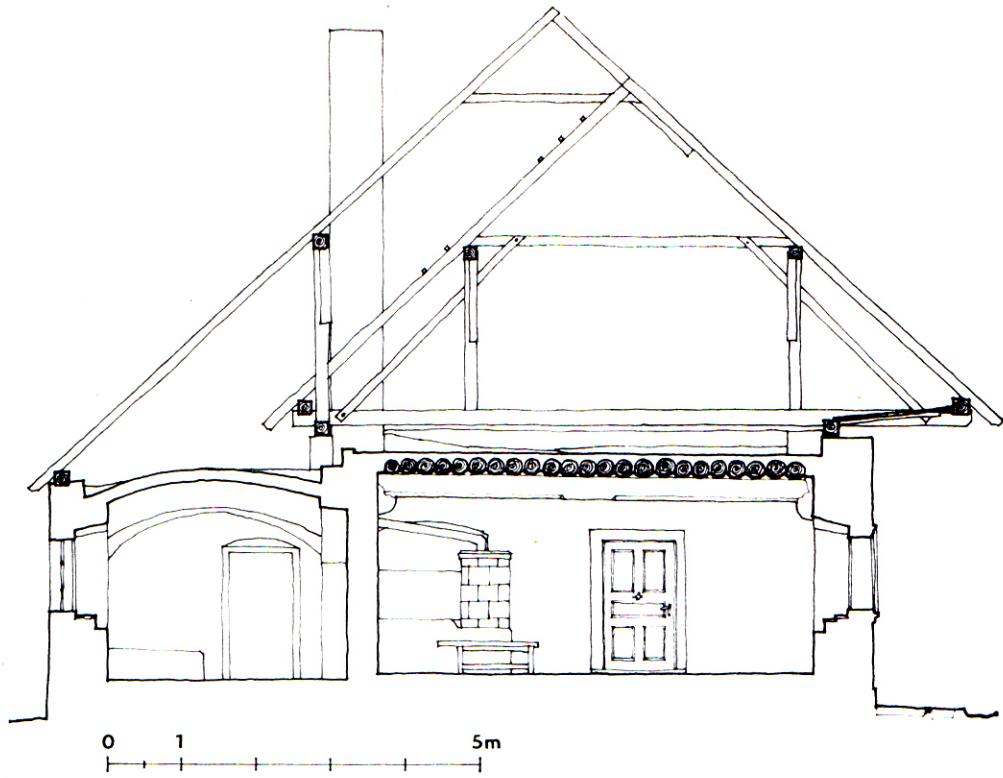

Obr. 5. Povalový základ stropu nad topeništěm v pobledu ke štitové stěně. Vpravo větší otvor zřejmě po bývalém dymníku, uprostřed (před stropním trámem) menší otvor po závěsném osvětlovacím krbu

stropního trámu. Zakryt byl odlišně – kouskem „chlupatého“ prkna, řezaného už na pile, ale shora vyplněn ještě hliněnou mazaninou, tvořící na stropu podklad pro topinkovou dlažbu půdy.

Správná interpretace a datování této stratigraficky komplikované situace jsou náročné i vzhledem k těsné vazbě na předpokládaná doprovodná zařízení, o nichž z Čech, jak bylo zmíněno, víme zatím jen málo. Bude to tudíž jen interpretace hypotetická, kterou bude možné upřesňovat jak dalším srovnávacím studiem, tak třeba i exaktními metodami přímo na objektu (dendrochronologické datování stropu). Za současného stavu poznání se tedy domníváme, že větší otvor je pozůstatkem dymníku, který odváděl kouř z topeniště, tj. pece s ohništěm, nad strop. V této fázi tedy měla místnost charakter polodymnné jizby. Protože byl otvor pro dymník ve stropu zřejmě zřízen dodatečně, měla by místnost původně fungovat bez dymníku a tudíž ve starší vývojové fázi – tedy jako dynamná jizba.

Menší otvor souvisí bezpochyby s úzkým dymníkem nad visacím osvětlovacím krbečkem, jehož zřízení je pravděpodobně v přímém vztahu k odstranění předešlého způsobu osvětlení, které umožňovalo ohniště s dymníkem před ústím pece. Předpokládáme tudíž, že existence obou otvorů na sebe nejspíše přímo navazovala – visací krb byl zřízen při odstranění staršího dymníku, tj. při otočení ústí pece a topeniště mimo místnost, tedy při změně jizby ve světnici. Nevíme, kdy se tak stalo, ale shodou okolností můžeme

Obr. 6. Příčný řez obytnou částí domu

určit zánik funkce visacího krbečku: fungoval ještě po roce 1839, jak dosvědčuje zakouření datovaného krovu nad jádrem domu, a nefungoval už po polovině 19. století, protože krov, rozšířený nad tehdy přistavený druhý trakt, je už čistý.

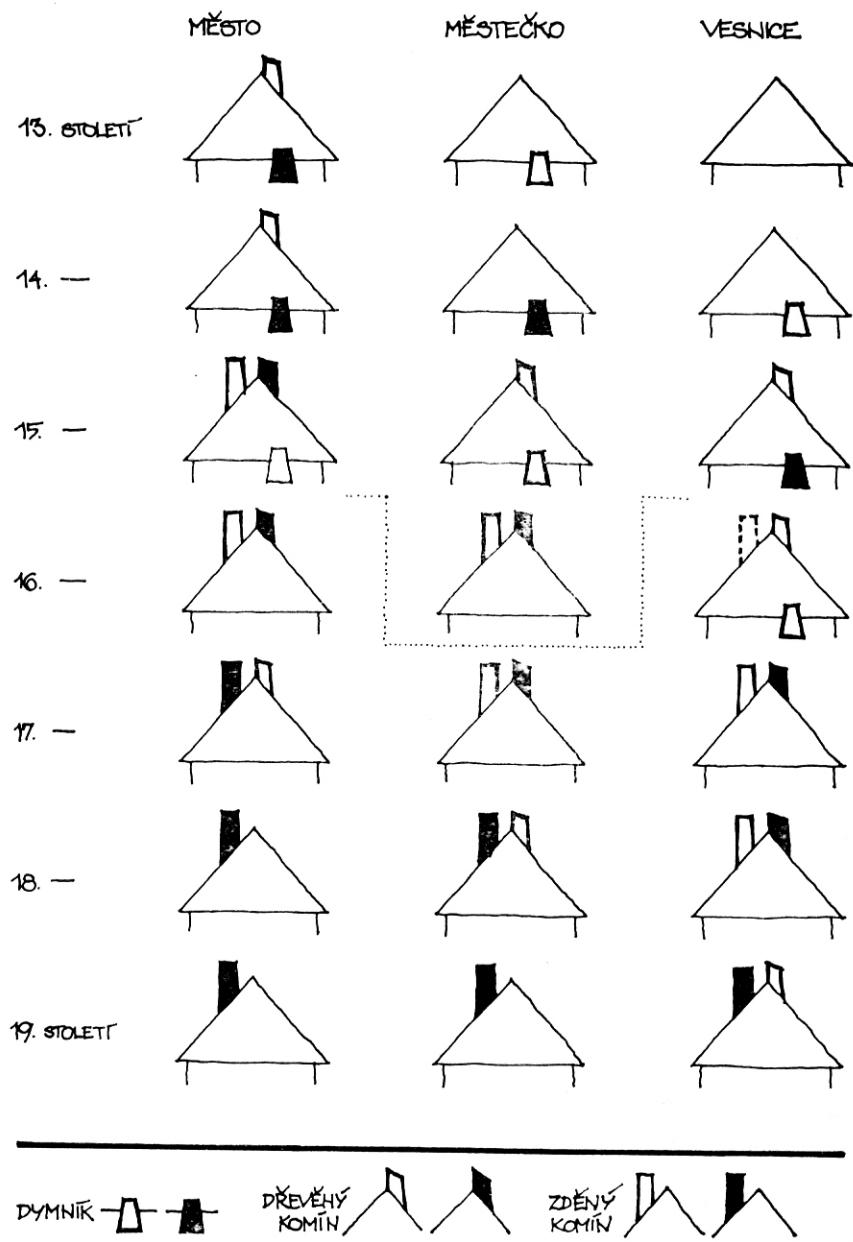
Pro naše úvahy o přechodu od jizby ke světnici v čp. 33 v Kunějově je ale důležitější datování zmíněných starších fází, spjatých se zřízením a zánikem dymníku. Při dosavadním nedostatku absolutně datovaného srovnávacího materiálu pro vesnické prostředí na území Čech bychom stáří stropu v ještě dymné jizbě odhadli nejpozději do 16. století, zřízení dymníku a tudíž polodymnou jizbu nejpozději do 17. století a přechod ke světnici bez dymníku nejpozději do 18. století. Datování druhé a třetí etapy se zřejmě může zdát poměrně opatrné, takže se dá předpokládat, že mladší etapy mohly buď za sebou následovat rychleji, nebo – a to se trochu zdráháme připustit – stojíme

před možností, že se v tomto vesnickém domě zachoval strop středověké jizby možná už z 15. století. Fungující servis dendrochronologie by nás nutnosti takto spekulovat zřejmě zbavil, ale o to zajímavější bude jednou konfrontace těchto hypotéz s přesným datováním stropu, pokud k němu vůbec dojde. Ke staršímu datování by směřovalo i srovnání s předpokládanými středními liniemi vývoje užití dymníku, dřevěného a zděného komína v Čechách, jak je uvedl Jiří Škabarda na konferenci o středověkém domě v Táboře v roce 1983 (sborník nebyl dosud publikován, tabulku proto uvádíme mezi obrazovými přílohami). Pro vesnické prostředí se tam předpokládá počátek užití dymníku už ve 14. století, jeho běžné užití ve století 15. a závěr užití v 16. století. Věříme, že dalšími nálezy i využitím jiných pramenů bude možné tyto zatím hypotetické úvahy o velmi důležité vývojové etapě našeho vesnického domu rychle upřesňovat.

LITERATURA

- Frolec V. - Vařeka J. *Lidová architektura-encyklopédie*, Praha, 1983
 Mencl V. *Lidová architektura v Československu*, Praha, 1980
 Voděra S. - Škabarda J. *Jihoceská lidová architektura*, České Budějovice, 1986

Kresby podle zaměření autorů J. Škabardy, fotografie J. Škabardy. Kromě archivního snímku ze zbořené části domu ve Vitějovicích PT je dokumentace z února 1989.

Obr. 7. Tabulka středních linii vývoje jednotlivých stupňů zařízení k odvodu kouře z obytné místnosti (dymníku, dřevěného a zděného komína) v sociálním prostředí města, městečka a vesnice. Mladší doložený vývoj je od staršího předpokládaného vývoje oddělen tečkovánou čarou, plné a obrysové vyznačení typu kouřovodu znamená převabu nebo počátek resp. závěr jeho užití. Podle J. Škabardy, 1983